

Programul catehetic pentru Postul Nașterii Domnului

Sfânta Liturghie- semnificație și participare

(Schite de cateheze)

Episcopia Sălajului

2025

Sfânta Liturghie – înțelesul și trăirea ei în viața credincioșilor

Sfânta Liturghie se distinge în mod esențial de toate celelalte slujbe ale Bisericii, întrucât ea nu se reduce la o succesiune de rugăciuni rânduite după o regulă fixată, menită comuniunii omului cu Dumnezeu și sfințirii vieții, ci reprezintă slujirea deplină a întregii Biserici, prin care are loc întâlnirea reală și euharistică dintre om și Hristos, iar credincioșii se împărtășesc efectiv cu Trupul și Sângele Domnului. Originea acestei slujiri se află în Cina cea de Taină, momentul sacru petrecut în foișor, când Mântuitorul a împărțit ucenicilor Săi pâinea și vinul, anticipând jertfa de pe Cruce. Acest eveniment este consemnat cu grijă de către toți cei patru evangheliști, care oferă mărturii convergente asupra gesturilor și cuvintelor Domnului. De o importanță covârșitoare este porunca rostită de Hristos: „Și luând pâinea, mulțumind, a frânt și le-a dat lor, zicând: Acesta este Trupul Meu care se dă pentru voi; aceasta să faceți spre pomenirea Mea” (Luca 22, 19), precum și cuvântul Sfântului Apostol Pavel: „de câte ori veți mânca această pâine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți până când va veni” (I Cor. 11, 26).

Prin aceste cuvinte se revelează caracterul de poruncă dumnezeiască al instituirii Sfintei Euharistii, rânduită pentru a se împlini neîncetat în viața Bisericii, ca prezență vie a Jertfei lui Hristos. Participând la această Taină, credincioșii nu gustă doar pâinea și vinul, ci se împărtășesc de însăși viața Celui Înviat. Apostolii au urmat cu fidelitate cuvântul Domnului, iar după Înviere și Pogorârea Duhului Sfânt, centrul comunităților creștine a devenit „frângerea pâinii”, expresie care desemna oficierea Sfintei Liturghii. Cartea Faptele Apostolilor oferă multiple mărturii despre această practică euharistică, care s-a impus treptat drept inima vieții bisericești și semnul unității celor credincioși în Hristos.

Tradiția duhovnicească a numit Sfânta Liturghie în multe feluri, fiecare denumire revelând un aspect al tainicului ei conținut. A fost numită ospățul credinței, jertfa sfântă, taina tainelor, expresii menite să arate măreția și profunzimea ei în viața Bisericii. În cadrul ei, darurile de pâine și vin aduse de credincioși la Sfântul Altar înainte de începerea slujbei se prefac, prin lucrarea Duhului Sfânt, în Trupul și Sângele Mântuitorului. Mărturia tradiției arată că, în epoca apostolică și patristică, toți membrii comunității aduceau aceste daruri personale, semn al grijii și al comuniunii lor jertfelnice,

pentru ca întreaga adunare să poată participa la Euharistie. În acest act de ofrandă se concentrează taina vieții omului: credinciosul oferă pâinea și vinul, simboluri ale propriei sale existențe, iar în schimb primește viața veșnică, împărtășindu-se din plinătatea harului dumnezeiesc.

CATEHEZA I

Repere istorice despre Sfânta Liturghie

Între toate slujbele pe care credinciosul ortodox le cunoaște, Sfânta Liturghie ocupă locul cel mai înalt, fiind centrul vieții liturgice și expresia supremă a comuniunii eclesiale. Din clipa în care creștinismul și-a făcut loc în lumea marcată de gândirea păgână, de când Mântuitorul a încredințat Sfinților Apostoli porunca frângerii pâinii și a săvârșirii acestei lucrări întru pomenirea Sa, rânduiala euharistică a fost neîntrerupt prezentă în viața Bisericii. Ea este slujită de persoane consacrate și reprezintă momentul desăvârșitei uniri între cei credincioși, întrucât prin Sfânta Euharistie are loc împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, taina care constituie esența și finalitatea slujirii .

Această cateheză oferă o privire sintetică asupra istoriei Sfintei Liturghii, urmărind să evidențieze câteva aspecte definitorii care au contribuit la conturarea ei ca slujbă a Bisericii. De-a lungul secolelor, asupra acestei lucrări s-au alcătuit comentarii și tratate teologice de o profunzime excepțională, adevărate monumente ale exegezei liturgice. Ceea ce urmează reprezintă o prezentare concentrată, menită să surprindă reperele esențiale ale istoriei și simbolisticii Liturghiei. Se impun câteva întrebări orientative: Cine a întemeiat Sfânta Liturghie? Cum se desfășura în epoca apostolică și în Biserica preconstantiniană? Câte forme liturgice au fost păstrate în tradiția ortodoxă? Cine a așezat în forma actuală Liturghia pe care o săvârșim duminică de duminică?

Temelia acestei slujiri a fost pusă de Însuși Mântuitorul Iisus Hristos. Textul Evangheliei după Matei (26, 26-28) ilustrează momentul sacru al instituirii: „a luat pâine și, binecuvântând, a frânt și, dând ucenicilor Săi, a zis: Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu. Și luând paharul și mulțumind, le-a dat, zicând: Beți dintru acesta toți, că acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor.” Aceeași mărturie se regăsește și la Marcu (14, 22-24) și la Luca (22, 19-20). Observând atent cuvintele Evanghelistului Matei, se poate distinge o schemă a Liturghiei primare: adunarea celor credincioși, aducerea și primirea pâinii și a vinului, rugăciunile de binecuvântare și mulțumire, urmate de împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului. Deși textul nu consemnează citirea Scripturii, în prezența Cuvântului întrupat această lectură nu era necesară; totuși, după Înălțare, Apostolii și ucenicii au simțit nevoia de învățătură, fapt atestat de cuvintele Sfântului Apostol Pavel: „Vă mai rugăm, fraților, să

cinstiți pe cei ce se ostenesc între voi, care sunt mai-marii voștri în Domnul și vă povățuiesc” (1 Tes. 5, 12).

Părinții liturgiști Ene Braniște și Petru Pruteanu oferă o sinteză a structurii Liturghiei apostolice și post-apostolice: aducerea darurilor de pâine și vin; rugăciunea de laudă și mulțumire; amintirea pătimirilor și morții Mântuitorului; binecuvântarea darurilor; rugăciuni și mijlociri pentru toți; răspunsul „Amin” al poporului ca semn al participării mistice; frângerea pâinii și împărtășirea; mulțumirea finală; colectele pentru nevoile comunității. Această formă liturgică este confirmată de mărturia Sfântului Iustin Martirul și Filosoful, consemnată în *Apologia I – Către Antonius Plinius* (cca. 155): „Pentru toate câte ni s-au dat, binecuvântăm pe Făcătorul a toate prin Iisus Hristos și prin Duhul Sfânt. În ziua numită a soarelui se adună laolaltă toți cei din cetăți și din sate, și se citesc memoriile apostolilor și scrierile profeților atât cât timpul îngăduie. După aceea, cel ce citește încetează, iar întâi-stătătorul povățuiește și îndeamnă la urmarea celor ascultate. Apoi ne ridicăm și înălțăm rugăciuni comune; când acestea se încheie, se aduc pâine, vin și apă; întâi-stătătorul mulțumește lui Dumnezeu, iar poporul răspunde cu „Amin”. Se săvârșește împărtășirea tuturor, iar celor absenți li se trimite prin diaconi. Cei care au mijloace oferă din bunurile lor, iar acestea sunt folosite pentru sprijinul orfanilor, văduvelor, celor lipsiți, celor aflați în temnițe, străinilor și tuturor celor aflați în suferință.” Această descriere arată existența unei structuri liturgice bine definite încă din primele veacuri.

Pe măsura trecerii timpului, Liturghia a evoluat, păstrând continuitatea teologică a începuturilor. În secolele al III-lea și al IV-lea se disting Liturghiile Sfântului Iacob, proprie spațiului siriatic, și a Sfântului Marcu, specifică Egiptului. Acestea se caracterizau printr-un număr extins de lecturi biblice – de obicei patru – și printr-o anaforă complexă, cuprinzând rugăciunile rostite înainte și în timpul epiclezei, momentul în care Duhul Sfânt este chemat asupra darurilor pentru a le prefăce în Trupul și Sângele Domnului. În secolele al IV-lea și al V-lea s-au cristalizat formele liturgice consacrate ale Sfinților Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur, care au ajuns să definească expresia deplină a tradiției ortodoxe.

În viața Bisericii Ortodoxe Române se săvârșesc trei Liturghii: a Sfântului Ioan Gură de Aur, a Sfântului Vasile cel Mare și a Sfântului Grigorie Dialogul. În alte Biserici Ortodoxe se regăsesc și Liturghiile Sfântului Iacob și ale Sfântului Marcu, celebrate însă foarte rar. În toate aceste forme, anafora liturgică ocupă centrul slujbei, fiind partea în

care se concentrează taina prefacerii și a jertfei euharistice. Despre Anaforaua Sfântului Vasile, considerată deja generalizată în secolul al VI-lea, dau mărturie diaconul Petru (anul 520), Leonțiu al Bizanțului (543), care o numea „insuflată de Duhul Sfânt”, Canonul 32 al Sinodului Trulan (691), Sfântul Ioan Damaschin (+749) și *Codex Barberini* din secolul al VIII-lea.

Conform liturgiștilor ortodocși, Anaforaua se deschide prin chemarea: „Să mulțumim Domnului!” și se încheie cu ecfonisul: „Și ne dă nouă cu o gură și o inimă a mări și a cânta preacinstitul și de mare cuviință numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”, marcând centrul mistic al întregii slujiri. Despre Anaforaua Sfântului Ioan Gură de Aur, Părintele Petru Pruteanu arată că, odată ajuns arhiepiscop al Constantinopolului, Sfântul Ioan a reconfigurat varianta slujită la Antiohia, oferindu-i o formă nouă și mai concentrată, folosită alături de cea a Sfântului Vasile. Astfel, în duminici și sărbători se oficia Liturghia Sfântului Vasile, iar în zilele de sâmbătă și în timpul săptămânii, cea a Sfântului Ioan, rânduială păstrată până astăzi. Scopul acestei revizuirii a fost exprimarea limpede a dogmei trinitare, în opoziție cu ereziile epocii – ariană, macedoniană și eunomiană –, pentru că Anaforaua, rostită cu glas înalt, era și rugăciune, și mărturisire de credință.

Forma apostolică a Liturghiei nu s-a păstrat în mod identic, fiind influențată de contextul istoric și cultural al Bisericii primare. În primele trei secole, persecuțiile au împiedicat dezvoltarea solemnă a cultului; oficierea avea loc în ascuns, în catacombe, cu mijloace simple. După dobândirea libertății prin Edictul de la Mediolan (313), Biserica a putut manifesta deplin forța sa creatoare, iar sfinții dascăli ai lumii au pus în formă desăvârșită rânduiala euharistică transmisă din vechime, oferind Liturghia care s-a păstrat până în zilele noastre.

Cuvintele Sfântului Ioan de Kronstadt exprimă în mod inspirat taina și măreția acestei slujiri: „Liturghia este pentru credincioși pavăză și sprijin împotriva deznădejdii care apasă lumea; sfințire a celor atinși de păcat, ridicare pentru cei rătăciți, întărire a celor slăbiți, izgonire a duhului răului și revărsare a bunei-miresme a Duhului Sfânt.”

CATEHEZA II

I. Liturghia catehumenilor

Binecuvântarea Împărăției

Orice slujire a sfintei liturghii începe prin slăvirea lui Dumnezeu, iar Sfânta Liturghie se deschide cu cuvintele: „Binecuvântată este Împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh.” În acest început, timpul și spațiul pământesc se suspendă, iar credinciosul este așezat într-o dimensiune a veșniciei, trăind anticipat realitatea eshatologică a Împărăției divine.

Această binecuvântare inaugurală poartă o semnificație fundamentală, deoarece vestește redobândirea moștenirii pierdute prin neascultarea lui Adam, aceea a Împărăției veșnice. Preotul, ridicând Sfânta Evanghelie și face semnul sfintei Crucii asupra Antimisului și rostind această binecuvântare, îl preînchipuie pe Hristos, Arhiereul veșnic, Care, prin Jertfa Sa, a pătruns în Sfânta Sfințelor cerească, mijlocind pentru iertarea neamului omenesc și pentru readucerea umanității în comuniunea Tatălui. Prin acest act, Hristos inaugurează lucrarea restaurării cosmice, iar omul, purtător al libertății îngustate de urmările păcatului, este chemat să redobândească libertatea originală a fiului aflat în comuniune cu Dumnezeu.

Prin binecuvântarea Împărăției, nu numai că invocăm Împărăția, ci o dorim vie, reală și lucrătoare în viața sa, prin lucrarea Duhului Sfânt. Faptul că binecuvântarea privește Împărăția Treimii și nu Persoanele Treimice în mod individual indică plinătatea veșnică a acestei Împărății, în care dreptii se arată nu ca supraviețuitori ai pierzaniei, ci ca moștenitori fericiți ai Părintelui ceresc. Așa glăsuiește Judecătorului către cei aleși: „Veniți, binecuvântații Părintelui Meu, moșteniți Împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii” (Matei 25, 34). Aceasta este Împărăția în care sfinții și dreptii domnesc împreună cu Dumnezeu Cel întreit în Persoane.

Însemnarea Antimisului cu semnul Crucii arată legătura tainică dintre Sfânta Treime și Jertfa de pe Golgota, prin care s-a împlinit mântuirea lumii. Crucea devine astfel expresia supremă a iubirii dumnezeiești și poarta prin care umanitatea intră în Împărăția luminii.

Răspunsul comunității, „Amin”, exprimă consimțământul deplin al poporului lui Dumnezeu la lucrarea sfântă ce urmează. În acest cuvânt se află și bucuria participării, și

responsabilitatea celor prezenți, căci Împărăția este starea de sfințenie deplină în care intră doar sufletul curățit de întinăciune (Apocalipsa 21, 27; Efeseni 5, 5). Prin rostirea „Amin”-ului, credincioșii mărturisesc dorința unirii cu Dumnezeu și conștiința că apropierea de această realitate cere pocăință și curățire lăuntrică.

Ectenia mare

După binecuvântarea Împărăției urmează ectenia mare, începută prin îndemnul: „Cu pace Domnului să ne rugăm.” Înțelesul adânc al acestei cereri se leagă de dobândirea păcii Împărăției divine și de împăcarea sufletului cu sine însuși, eliberat de tulburarea patimilor. Pacea este temelia unității lăuntrice, iar acolo unde ea lipsește, se destramă bucuria și dreptatea.

Se cere, apoi, „pacea de sus și mântuirea sufletelor noastre”, adică harul păcii care vine din Dumnezeu, ca împlinire a păcii lăuntrice pe care omul o cultivă prin nevoință. Această cerere mărturisește legătura teandrică dintre Hristos și om: efortul uman răspunde harului divin. În aceeași linie de înțeles, rugăciunea continuă pentru „pacea a toată lumea și bunăstarea Bisericilor lui Dumnezeu”, afirmând lucrarea proniatoare a Creatorului, Care susține existența întregii creații.

Rugăciune are apoi în vedere „unirea tuturor”, ecou al dorinței lui Hristos de a vedea întreaga omenire unită în iubirea Treimii. Această unitate universală constituie scopul ultim al creației și al mântuirii. Biserica se roagă neîncetat pentru depășirea oricărei dezbinări, conștientă că lucrează împreună cu Dumnezeu la realizarea acestei unități.

Ectenia mare continuă cu o succesiune de cereri care cuprind întreaga existență umană, toate nevoile și suferințele lumii. În aceste invocări se arată solidaritatea Bisericii cu întreaga creație, căreia i s-a dăruit puterea mijlocirii înaintea lui Dumnezeu. În răspunsurile credincioșilor se împletesc vocile tuturor, prefigurând armonia Împărăției cerești. Preotul se roagă pentru popor, iar poporul se roagă pentru preot, iar din această unitate se naște o unică rugăciune, asemenea unei respirații comune a întregului Trup al lui Hristos.

Ectenia se încheie prin pomenirea Născătoarei de Dumnezeu și a sfinților. În continuarea acestei amintiri urmează chemarea: „Pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.” Această dăruire exprimă libertatea omului

renăscut prin Hristos, căci harul divin se împărtășește doar celui care se oferă pe deplin iubirii Sale. În această tainică reciprocitate se află sensul mijlocirii Fecioarei Maria, care, oferindu-se pe sine deplin lui Dumnezeu, îi dăruiește și pe credincioși Fiului ei, făcându-i părtași la viața harului.

Orice ectenie se încheie cu ecfonisul, termen grecesc care semnifică o rostire clară și solemnă. Ecfonisul sintetizează conținutul ecteniei și înalță preamărirea către Sfânta Treime, singurul Dumnezeu vrednic de închinare. Psalmistul exprimă acest adevăr: „Nu nouă, Doamne, nu nouă, ci numelui Tău dă slavă” (Psalmul 113, 9).

Antifoanele

Termenul „antifon” provine din limba greacă și desemnează un răspuns armonios, o cântare dialogală ce însoțește și amplifică rugăciunea. Cântarea antifonelor, săvârșită de credincioși, răspunde chemării liturgice a preotului, creând o unitate între cer și pământ, între cuvânt și cântare.

Primul antifon este o binecuvântare adusă numelui lui Dumnezeu: „Binecuvintează, suflete al meu, pe Domnul, și toate cele dinlăuntrul meu numelui cel sfânt al Lui.” Expresia „toate cele dinlăuntrul meu” arată participarea totală a ființei omenești la actul rugăciunii: nu doar mintea, ci și inima, adâncul tainic al sufletului, devin altar viu al binecuvântării.

Rugăciunea tainică a preotului din timpul acestui antifon are caracter apofatic, exprimând slava de necuprins a lui Dumnezeu: „Doamne, Dumnezeul nostru, a Căruia stăpânire este neasemănată și slavă neajunsă, a Căruia milă este nemăsurată și iubire de oameni negrăită...” Această rugăciune așază în contrast infinitatea bunătății divine cu micimea omului, cerând ca mila dumnezeiască să acopere lipsurile umanității. Chiar atunci când slujește singur, preotul folosește pluralul, semn al comuniunii de rugăciune cu poporul lui Dumnezeu, căci slujirea lui este întotdeauna eclezială.

Al doilea antifon reprezintă o mărturisire hristologică deplină: „Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, Cel Unul-Născut, Care ești fără de moarte, ai primit pentru mântuirea noastră a Te întrupa din Sfânta Născătoare de Dumnezeu.” În aceste cuvinte este cuprins întregul conținut al dogmei întrupării. Hristos este Fiul veșnic al Tatălui, Cuvântul mai înainte de veci, Care S-a făcut om din iubire de oameni. Termenul „Pururea Fecioară” exprimă curăția absolută a Maicii Domnului, iar expresia „neschimbat Te-ai întrupat”

reflectă învățătura de la Calcedon potrivit căreia cele două firi, dumnezeiască și omenească, se unesc în Hristos fără amestecare și fără despărțire.

Rugăciunea tainică a preotului din timpul acestui antifon – „Doamne, Dumnezeu nostru, mântuiește poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta...” – exprimă cererea de ocrotire divină asupra Bisericii și asupra celor care iubesc frumusețea casei lui Dumnezeu, cerându-se răsplata celor ce slujesc cu credință. Moștenirea despre care vorbește rugăciunea este viața veșnică, răspunsul lui Hristos la întrebarea tânărului bogat: „Ce să fac ca să moștenesc viața veșnică?” (Marcu 10, 17). Adevărata moștenire se descoperă prin lepădarea de sine, prin renunțarea la cele trecătoare, după cuvântul Domnului: „Cel ce a lăsat toate pentru Mine va primi însutit și viața veșnică va moșteni” (Matei 19, 29).

Fericirile și Vohodul cel mic

Cântarea Fericirilor exprimă condițiile intrării în Împărăția Cerurilor, la care credinciosul participă încă din viața aceasta prin har.

Ieșirea preotului cu Sfânta Evanghelie închipuie arătarea lui Hristos lumii, prin vestirea învățaturii Sale. Ușile împărătești deschise în acest moment simbolizează deschiderea cerurilor, iar Evanghelia ridicată deasupra poporului arată prezența reală a Cuvântului întrupat. În rugăciunea tainică, preotul cere ca odată cu intrarea liturgică să se săvârșească și intrarea îngerilor în slujirea comună, căci Liturghia este unirea văzutului cu nevăzutul.

Se afirmă aici învățătura despre sfinții îngeri, slujitori ai lui Dumnezeu și împreună-cântăreți cu oamenii. În același moment, preotul înalță doxologia: „Că Ție se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea...”, exprimând adorarea totală a lui Dumnezeu în lumina slavei Sale.

Binecuvântarea „Binecuvântată este intrarea sfinților Tăi” simbolizează participarea credincioșilor la procesiunea duhovnicească a Împăratului slavei, însoțit de oștile cerești. Cuvintele „Înțelepciune, drepti!” cheamă adunarea la atenție și curăție a minții, ca pregătire pentru întâlnirea cu Hristos, Înțelepciunea lui Dumnezeu. Repetarea acestei chemări de-a lungul Liturghiei are menirea de a readuce sufletul la starea de trezvie, împiedicând risipirea gândului și înstrăinarea de lucrarea tainică.

Vohodul amintește momentul în care Hristos a ieșit din anonimat și a început misiunea Sa publică. Evanghelia, așezată pe Sfânta Masă, reprezintă tăcerea profetică a Cuvântului până la clipa descoperirii, iar înălțarea ei în văzul poporului vestește apropierea vestiri dumnezeiești. Lumânarea care precede Evanghelia îl simbolizează pe Ioan Botezătorul, Înaintemergătorul Domnului, iar celelalte lumini amintesc profeții Vechiului Legământ care au vestit venirea lui Mesia.

Când preotul ridică Sfânta Evanghelie și o reșază pe Sfânta Masă, poporul cântă: „Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos.” Prin aceste cuvinte, comunitatea își arată adorarea față de Hristos, închinarea în fața Dumnezeirii și smerenia celor ridicați din căderea păcatului. În acest gest se cuprinde întreaga pedagogie a mântuirii: păcatul este cădere, iar pocăința este ridicare prin mâna întinsă a Mântuitorului, asemenea lui Petru salvat din valuri (Matei 14, 22-33). Urmează rugăciunea de închinare către Fiul lui Dumnezeu, Cel Înviat, căruia i se aduce lauda „Aliluia”.

Prin această succesiune de acte, Liturghia devine temei al cinstirii sfinților, revelând slava de care aceștia se bucură în Împărăție. În plan teologic, Antifoanele evocă epoca premesianică, a așteptării Mântuitorului, iar Fericirile introduc în epoca mesianică a descoperirii Fiului lui Dumnezeu. Intrarea cu Sfânta Evanghelie descoperă plinătatea Împărăției și arată înălțarea credincioșilor la cer, acolo unde Hristos Se află. Euharistia devine ieșirea din lumea trecătoare și urcuș spre Cer, iar Sfânta Masă, simbol al Prestolului ceresc, exprimă această realitate înălțătoare.

CATEHEZA A III-A

Imnul Trisaghion

În ambianța în care planul spațial se întâlnește cu cel ceresc, comunitatea celor credincioși se alătură cântării îngerești. Urmează momentul Trisaghionului: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi”. Cântarea are caracter îngeresc, cu nucleu scripturistic desprins din vedenia lui Isaia: Profetul L-a văzut pe Domnul așezat pe tron înalt, înconjurat de serafimi care își adresează unul altuia doxologia: „Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Atotțiitorul” (Isaia 6, 3). Rezultă o conștiință reînnoită că preamărirea lui Dumnezeu se împlinește în prezența îngerilor și împreună cu aceștia, în cadrul Sfintei Liturghii, care transfigurează spațiul eclesial și așază adunarea în Împărăția Cerurilor. Nicolae Cabasila formulează limpede această realitate: „Prin venirea lui Hristos, îngerii și oamenii s-au unit într-o singură Biserică și o singură ceată”, afirmație întărită de cuvântul Sfântul Apostol Pavel: „Toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, să fie iarăși adunate întru Hristos” (Efeseni 1, 10).

Trăirea prezenței lui Dumnezeu se intensifică în mijlocul comunității și devine cântare entuziastă, în consonanță cu doxologia îngerească. În timpul Trisaghionului, preotul rostește în taină o rugăciune cu densitate dogmatică și perspectivă eshatologică: Dumnezeu „întru sfinți Se odihnește”, serafimii Îl laudă, heruvimii Îl slăvesc, toate oștirile cerești I se închină. Rugăciunea concentrează teologia creației: „Cel ce din neființă întru ființă ai adus toate; Cel ce ai zidit pe om după chipul și asemănarea Ta și cu tot harul Tău l-ai împodobit”, iar apoi își îndreaptă atenția spre pronia divină: „Cel ce dăruiești înțelepciune și pricepere celui care cere și, și nu treci cu vederea pe cel care greșește”.

După încheierea acestei rugăciuni, preotul rostește cu glas coborât Trisaghionul și se închină către Sfânta Masă. Apoi se întoarce spre proscomidiar și rostește cu fruntea plecată salutarea întâmpinării Domnului în Ierusalim: „Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului”. Urmează drumul spre scaunul-cel-de-sus, tronul simbolic al Celui Veșnic, cu mărturisirea: „Binecuvântat ești pe Tronul slavei împărăției Tale, Cel ce șezi pe heruvimi, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor”. Preotul se oprește la colțul dinspre răsărit-miazăzi al Sfintei Mese și așteaptă sfârșitul cântării „Sfinte Dumnezeule”.

Din acest loc al scaunului înalt, preotul introduce citirile biblice din Apostol și din Evanghelie. Se deschide astfel Euharistia Cuvântului. Formulele: „Să luăm aminte. Pace tuturor! Înțelepciune. Să luăm aminte!” cheamă adunarea la ascultarea Înțelepciunii de sus. Mutarea minții în orizontul împărătesc al existenței devine premisă pentru pătrunderea în taina cuvântului divin.

Dogma se adresează minții și, în același timp, caută intrare în inimă. Rostirea ei rămâne organic legată de Liturghie, care are drept ax prezența reală a lui Hristos. În lumina doxologiei „Întru lumina Ta vom vedea lumină” se arată legătura vie dintre Taină și Scriptură. Euharistia rămâne ancorată în Logosul Scripturii, iar Taina primește interpretare în Cuvânt. Separarea ar produce deformare: Tainele, lipsite de Cuvânt, alunecă spre magie; Cuvântul, separat de Taine, devine doctrină seacă. Taina interpretează Cuvântul și îl face viață.

În timpul citirii Apostolului, preotul rostește rugăciunea dinaintea Evangheliei, cu structură de epicleză – „epicleza Cuvântului”: se cere strălucirea „luminii celei curate a cunoașterii Dumnezeirii” în inimile noastre și deschiderea „ochilor gândului” pentru înțelegerea propovăduirilor evanghelice. Dumnezeu Liturghiei este „luminarea sufletelor și a trupurilor”, iar cooperarea teandrică devine evidentă: harul luminează, mintea primește adevărul revelat.

Citirile biblice se trăiesc ca împărtășire din Cuvântul lui Dumnezeu. Părinții subliniază această hrană duhovnicească: Clement Alexandrinul îndeamnă la hrană din „semințele vieții” din Scriptură asemenea Euharistiei; Fericitul Ieronim vede aceeași realitate: Trupul și Sângele Domnului în dumnezeiasca Euharistie, iar în lectură biblică aceeași împărtășire din Hristos. Citirea Evangheliei de către preot are loc după chemarea: „Înțelepciune, drepti”. Nicolae Cabasila cere trezvie, cutremur și cucernicie pentru întâlnirea cu Dumnezeu. Până la acest moment, Evanghelia stă închisă, asemenea tăcerii lui Hristos în anii dinaintea începerii activității Sale, singura mărturie asupra Dumnezeirii Sale răsunând din glasul Tatălui la Iordan (Matei 3, 17). Acum Evanghelia se deschide prin glasul slujitorului, iar Hristos grăiește din nou către popor, așa cum a poruncit Apostolilor să ducă învățătura la toate neamurile (Matei 28, 19-20).

După lectură, întreaga adunare răspunde: „Slavă Ție, Doamne, slavă Ție”. Unirea cu Hristos prin Cuvântul Evangheliei devine realitate, iar răspunsul potrivit rămâne doxologia. Scriptura și Liturghia rămân inseparabile: canonul biblic s-a așezat prin uz

liturgic, iar Liturghia respiră în ritm scripturistic. Scopul rânduiei liturgice include sfințirea credincioșilor și propovăduirea Cuvântului. Înțelegerea lecturilor se așază în ambianța Liturghiei, unde cunoașterea minții se completează prin înțelegere harică. Întreg conținutul slujbei converge către Hristos, iar unirea reală cu El se împlinește în Euharistie. Accentul rămâne pe evenimentul mântuitor făcut prezent în comunitate, mesajul se aprofundează și se actualizează în adunarea eclesială, viața Duhului dă conținut nou lecturilor și imnelor.

Viața în comuniune conferă Scripturii o actualitate vie, potrivită nevoilor imediate. Același Duh Sfânt, autor al Scripturii, lucrează în Liturghie și dă putere rugăciunii comunității, actualizând Cuvântul pentru fiecare suflet în vederea urcușului duhovnicesc. Scriptura părăsește sfera trecutului și intră în prezentul euharistic. Evenimentele biblice trecute și realitățile eshatologice capătă prezență. Evanghelia rămâne vie în Biserică și în Liturghie, așa cum Hristos rămâne pururea cu noi în Euharistie.

Predica îndeplinește o misiune liturgică decisivă: actualizează Scriptura în Duhul, potrivit trebuințelor concrete ale comunității. Părintele Schmemmann accentuează: predica reprezintă harismă eclesială, lucrare de învățătură a ierarhiei și dar al adunării. Întreaga Biserică poartă „mințea lui Hristos”, iar interpretarea vie a Scripturii se leagă de ascultarea credincioasă în cadrul adunării pentru frângerea pâinii. Ascultarea cu evlavie atrage lucrarea Duhului, iar condiționarea reciprocă devine limpede: fără Scriptură credința slăbește, fără comunitatea liturgică Scriptura nu se actualizează.

Ectenia întreită

Ectenia de după Evanghelie are caracter de cerere: „Miluiește-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta, ne rugăm Ție, auzi-ne și ne miluiește”. Răspunsul poporului reia cererea în formă triplă: „Doamne, miluiește”, de unde și numirea de „întreită”. Stăruința exprimă deschiderea voinței către milostivirea Domnului. Mila se cere și, în același timp, se recunoaște ca dar deja turnat asupra lumii: „a fost nevoie de milă nemăsurată pentru ca Fiul să Se facă Om și să Se răstignească pentru noi”. Ectenia devine exercițiu al acordului voinței cu harul deja dăruit. Ecfonisul proclamă cu smerenie pe Dumnezeu milostiv și iubitor de oameni.

În acest punct al Liturghiei se arată chipul milostivirii divine. Dumnezeu altarului sfințește prin lumină, Se apropie de durerile lumii și participă la suferința celor

împovărați. De aceea, cererile cuprind clerul, ctitorii, cârmuitorii, pe toți cei aflați în nevoie și încercare. Ectenia exprimă vocația slujitoare a Bisericii către lume și arată libertatea lui Dumnezeu, după cuvântul Părintelui Dumitru Stăniloae: un Dumnezeu al milei este un Dumnezeu personal, liber, Care cheamă făptura la libertatea comuniunii cu El și Îi poartă întrajutor pe cei ce vor eliberarea din strâmtorări. Aceeași teologie a milei aşază demnitatea omului: cererea de milă exprimă condiția de partener în iubirea lui Dumnezeu, ființă creată pentru dialog și comuniune.

Ectenia pentru cei adormiți

Comuniunea în Hristos îmbrățișează și tărâmul de dincolo de mormânt. Duhul credinciosului caută legătura cu cei plecați în veșnicie și dorește plinătatea comuniunii universale din Împărăție. Ectenia pentru cei adormiți exprimă această dorință. Debutază cu cererea milei pentru cei plecați și continuă cu rugăciunea pentru iertarea lor. Dragostea comunității se extinde asupra celor care și-au încheiat drumul pământesc.

Rugăciunea de iertare are conținut eshatologic. Dumnezeu se arată „Dumnezeul duhurilor și a tot trupul”; lucrarea mântuitoare a lui Hristos se mărturisește: „Ai călcat moartea, ai surpat pe diavolul și ai dăruit viață lumii Tale”. Urmează descrierea alegorică a locului de odihnă al dreptilor: „loc luminat”, „loc cu verdeață”, „loc de odihnă”, spațiu al liniștii depline în lumina necreată, după mărturia Sfinților. Limbajul rămâne simbolic, îndreptat către pacea desăvârșită a comuniunii cu Hristos.

Rugăciunea amintește realitatea fragilității omenești: „Nu este om care să fie viu și să greșască” – singura excepție o constituie Persoana Mântuitorului: „Numai Tu singur ești fără de păcat”. Se mărturisește dreptatea veșnică a lui Dumnezeu, iar în acord cu cuvântul: „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața”, rugăciunea glăsuiește: „Cuvântul Tău este Adevărul”. Ectenia își are izvorul în rânduiala înmormântării; forma prescurtată se regăsește în parastas. Cel mai profund moment de mijlocire se petrece la proscomidie: preotul scoate miride pentru adormiți și le aşază sub Sfântul Agneț, rostind numele celor încredințați de credincioși. La sfințirea Darurilor, Agnețul devine Trupul real al lui Hristos; miridele rămân semne ale persoanelor, aşezate în atingere cu Sfințenia, în proximitatea reală a Mielului.

Ecfonisul ecteniei Îl mărturisește pe Hristos drept început al Învierii: „Că Tu ești învierea și viața și odihna adormiților robilor Tăi, Hristoase...”. Rugăciunea finală cere „veșnica odihnă” și „veșnica pomenire” pentru cei mutați la Domnul. Mărturisirea

credinței devine dublă: Dumnezeu este „Viață veșnică, fără de sfârșit”, iar cei ce se alipesc de El primesc întinderea acestei vieți; Biserica își mărturisește nădejdea de a dăinui în veci în Dumnezeu.

Ectenia celor chemați

Această ectenie se adresează celor nebotezați, oameni care au primit învățătura Bisericii la nivel de adeziune intelectuală și așteaptă unirea deplină cu Trupul lui Hristos. Conținutul rugăciunilor surprinde teologia catehumenatului și a Botezului. La început, cei chemați primesc îndemn la rugăciune. Urmează parte dedicată credincioșilor: „Cei credincioși, pentru cei chemați să ne rugăm, ca Domnul să-i miluiască pe dânsii. Să-i învețe cuvântul adevărului. Să le descopere Evanghelia dreptății. Să-i unească... cu sfânta Sa, sobornicească și apostolească Biserică”. Se exprimă astfel comuniunea deplină a membrilor Bisericii cu cei care se pregătesc pentru intrarea în ea. Rugăciunea tinde către convertire și mântuirea tuturor celor atinși de „Cuvântul Vieții”. Lucrarea mântuirii rămâne sinergie: harul oferă totul, voința omului consimte și primește.

Domnul este rugat să miluiască, să învețe, să descopere Evanghelia dreptății. Credința are caracter revelatoriu: dar al lui Dumnezeu în creație și, în mod eminamente, în revelația supranaturală a Evangheliei. Omul își deschide inima, iar Botezul îl așază în organismul viu al Bisericii, ca mădular lucrător.

Ectenia continuă cu îndemnul: „Cei chemați, capetele voastre Domnului să le plecați”. Gestul atestă conștiința nevoii de daruri de sus. Harul atinge și pe cel chemat, iar slava Lui pregătește inima pentru baia renașterii. Rugăciunea plecării capetelor reia lucrarea mântuirii împlinite de Hristos și cere pentru catehumeni: „la vremea convenită, baia nașterii celei de a doua, iertarea păcatelor și veșmântul nestricăciunii; unirea cu sfânta Ta sobornicească și apostolească Biserică și înscrierea în turma Ta cea aleasă”. Se conturează aici teologia Botezului: naștere din nou după cuvântul Domnului, ștergerea vinei strămoșești și a păcatelor personale, înveșmântarea în nestricăciune, dobândirea calității de membru al Bisericii.

CATEHEZA A IV-A

II. Liturghia credincioșilor

Ectenia și rugăciunile pentru cei credincioși

Cele două rugăciuni ale preotului pentru comunitate pun în lumină caracterul sobornicesc al Jertfei euharistice, adusă de întreg poporul lui Dumnezeu împreună cu slujitorul altarului: „Fă-ne vrednici să-Ți aducem rugăciuni, cereri și jertfe fără de sânge pentru tot poporul Tău... dăruiește celor ce stau laolaltă cu noi spor în viață, în credință și în înțelegerea cea duhovnicească; dă-le slujire statornică, cu frică și iubire, iar în nevinovăție și fără osândă să se împărtășească din Sfintele Tale Taine și să se învrednicească de Împărăția cea de sus.” În aceste invocări se recunosc preoția împărătească a credincioșilor și preoția harică a slujitorilor, precum și scopul întregii Liturghii: împărtășirea ca hrană pentru viața veșnică. În aceeași perspectivă, Părintele Schmemmann vede în rugăciunile pentru cei chemați expresia firii misionare a Bisericii, chemarea ei de a fi în lume, pentru lume, fără abatere de la identitatea proprie.

În timpul ecteniei pentru cei credincioși, se desface Antimisul (gr. „în loc de masă”). În Ortodoxie, Antimisul rămâne în strânsă legătură cu episcopul, ca semn al delegării săvârșirii Euharistiei; prin aceasta, episcopul păzește unitatea, iar comunitățile rămân legate de plinătatea Bisericii. Imnul heruvic, pe care îl cântă adunarea după ectenie, Îl arată pe „Împăratul slavei” înconjurat de cetele îngerești, iar conștiința prezenței Lui în mijlocul nostru cere înfrânare a minții și încordare a inimii: „să tacă tot trupul omenesc și să stea cu frică și cu cutremur, iar gândirea să alunge tot ce este pământesc” (Heruvicul Sâmbetei Mari).

Pe durata cântării, preotul rostește o rugăciune de o mare densitate: harul preoției îl așază înaintea Sfintei Mese, însă harul cere și răspuns liber; slujitorul cere să primească vrednicia prin dăruire de sine, nu prin pasivitate. Finalul rugăciunii are importanță dogmatică majoră: „pe mine, cel îmbrăcat cu harul preoției, învrednicește-mă, prin puterea Sfântului Tău Duh, să stau înaintea acestei Sfinte Mese și să aduc Sfântul și Preacuratul Tău Trup și Scumpul Tău Sânge... Că Tu ești Cel ce aduci și Cel adus, Cel ce primești și Cel împărtășit, Hristoase Dumnezeul nostru...”. Se exprimă aici identitatea Preoției Bisericii cu Preoția lui Hristos, Începătorul și Plinitorul Jertfei. Încheierea

imnului heruvic se leagă de aducerea pâinii și a vinului de la Proscomidiar la Sfânta Masă. Această aducere semnifică prezentarea întregului cosmos înaintea lui Hristos de către comunitate. În vechea așezare a Liturghiei, aducerea darurilor avea loc acum, împreună cu pregătirea lor, iar nu la început. Jertfa Bisericii capătă astfel relief: fiecare credincios se oferă pe sine împreună cu darurile, într-o mișcare a iubirii care tinde spre unirea cu Dumnezeu. Pâinea și vinul trimit la Jertfa unică a Mântuitorului; ele devin semn al acelei Jertfe și includ în sine toate aducerile noastre, deci întreaga noastră existență.

Vohodul cel Mare

Preotul iese pe solee purtând Discul și Potirul și urcă la Sfântul Jertfelnic pentru a le așeza înaintea lui Hristos. Le ridică la înălțimea frunții, semn că Hristos umple mintea slujitorului cu sensul propovăduirii și al Jertfei. Urmează pomeniri întinse, care cuprind întreaga lume: vii și adormiți deopotrivă. Formula amintește rugămintea tâlharului de pe cruce: „Pomenește-mă, Doamne, când vei veni în Împărăția Ta”. Sobornicitatea se întărește în fiecare membru, iar cei de pe pământ privesc către veșnicie, dorind împreună-călătorie cu toți ai lor. Fiecare stih se încheie cu mărturisirea: „...să-i pomenească Domnul Dumnezeu întru Împărăția Sa”. Intrarea mare amintește intrarea biruitoare în Ierusalim, aclamarea publică și chemarea la primirea Împăratului păcii.

Intrarea în Altar are scopul aducerii darurilor, jertfa comunității, către Hristos, pe Jertfelnicul ceresc. Cântarea numește pe Hristos „Împăratul tuturor”, primit „înconjurat de cetele îngerești. Aliluia.” Hristos iese în întâmpinarea darurilor într-o continuă coborâre a iubirii Sale, iar comunitatea răspunde cu deschiderea inimii și oferă principiul însuși al vieții: pâinea și vinul, adică totul. Aerul cu care slujitorul acoperă Discul și Potirul amintește, într-o epifanie sfântă, dezbrăcarea trupului lui Hristos, ungerea și înfășurarea în giulgiu; taina coboară astfel pe o nouă treaptă a chenoziei. Rugăciunea zice: „În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu; în rai cu tâlharul și pe tron împreună cu Tatăl și cu Duhul ai fost, Hristoase, Cel ce umpli toate, Cel necuprins.” Se mărturisește pretutindenea prezența lui Dumnezeu, deoființimea Persoanelor, spiritualitatea Dumnezeirii. Urmează amintirea mormântului purtător de viață: „Ca un izvor al învierii s-a arătat mormântul Tău, Hristoase, mai frumos decât raiul...”. Din acest mormânt izvorăște pentru lume viața cea nouă, viața Împărăției.

Ectenia și rugăciunea dinaintea Simbolului de Credință

Ectenia care urmează Vohodului cel Mare privește „cealaltă vreme a vieții noastre” și cere de la Dumnezeu „înger de pace, păzitor al sufletelor și al trupurilor”, „iertare și milă pentru greșalele noastre”, „cele de folos sufletelor” și, la sfârșit, „răspuns bun la înfricoșătoarea Judecată a lui Hristos”. Perspectiva eshatologică răzbate limpede. Preotul cheamă la pace lăuntrică și la pace între frați, iar adunarea întoarce același dar: „Și cu Duhul tău.”

Sărutarea păcii și mărturisirea Simbolului de Credință

Înaintea mărturisirii, preotul spune: „Să ne iubim unii pe alții, pentru ca într-un gând să mărturisim.” Iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele devine poarta către jertfă, în acord cu cuvântul Evangheliei despre împăcarea grabnică. „Iubirea recunoaște și cunoaște iubirea”, arată Paul Evdokimov; darul acestei iubiri este Biserica însăși, după cum subliniază Părintele Schmemmann. Credincioșii cântă: „Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită.” Se mărturisește temelia credinței: Dumnezeu Cel în Trei Persoane, una în Ființă. În Altar, slujitorii își dau sărutarea păcii și rostesc: „Hristos în mijlocul nostru! Este și va fi! Totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor.” Mărturisirea arată prezența lui Dumnezeu în poporul Său, prin smerita Lui coborâre la măsura firii omenești, fără despărțire de dumnezeirea Sa.

Urmează chemarea: „Ușile, ușile! Cu înțelepciune, să luăm aminte!”, cu trimitere la porțile Împărăției. Sfântul Maxim Mărturisorul vede aici o aducere aminte despre porțile ce se închid pentru cei îndepărtați de fericirea conviețuirii cu Hristos; prin urmare, credincioșii se pregătesc în vedere eshatologică. Crezul rămâne mărturia sintezei dogmatice a Bisericii, formulată spre a fi rostită și trăită. Mărturisirea devine condiție a participării la Jertfă, deoarece adunarea se așază în unitatea credinței după icoana unității Treimii. Simbolul credinței concentrează cu maximă rigoare mărturia Bisericii; formularea lui a însemnat o operă de discernământ și apărare a adevărului pe durata mai multor decenii, în fața provocărilor eretice. Ortodocșii păstrează Simbolul „ca mărturisire și angajare duhovnicească” în forma predată de Sfinții Părinți ai celor două Sinoade Ecumenice, fără știrbire și fără adaos, în același gând cu Părinții și cu Biserica cea una și nedespărțită.

CATEHEZA A V-A

Anaforaua liturgică sau săvârșirea Jertfei euharistice

Preotul deschide anaforaua prin chemarea: „Să stăm bine, să stăm cu frică, să luăm aminte, Sfânta Jertfă în pace a o aduce!”, iar adunarea răspunde: „Mila păcii, jertfa laudei!”. În tâlcuirea lui Nicolae Cabasila, îndemnul arată neclintirea în credința mărturisită și trezvia inimii în fața oricărei abateri doctrinare. Poporul înaintează către Dumnezeu cu darurile inimii: milă, pace, laudă — roade ale iubirii, forme ale „îmblânzirii inimii”. Urmează binecuvântarea treimică: „Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți.” Formula paulină, așezată la începutul anaforalei, arată că Euharistia izvorăște din viața Treimii și introduce Biserica în cunoașterea vie, contemplativă, participativă a Preasfintei Treimi.

Chemarea „Sus să avem inimile” ridică adunarea la înălțimea cerului. Slujirea se săvârșește în realitatea cea de sus, iar credincioșii, trăind pe pământ, intră liturgic în cer. În aceeași ordine, „Să mulțumim Domnului!”, iar poporul răspunde: „Cu vrednicie și cu dreptate este a ne închina Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, Treimii celei de o ființă și nedespărțite.” Euharistia apare ca mulțumire și împăcare, ca formă a vieții noi în Hristos. Din această clipă, darul mântuirii se arată împlinit, iar omul, scos din întunericul căderii, reia rostul său de a aduce mulțumire curată și liberă, întorcându-se la locul pregătit dintru început.

Marea rugăciune euharistică

În desfășurarea ei, marea rugăciune euharistică are unitate interioară, fiind rostită în trei trepte de conținut: rugăciunea teologică, anamneza și epicleza, cuprinzând în chip organic și rugăciunea hristologică.

1) Rugăciunea teologică

Anaforaua se întemeiază pe contemplarea Ființei divine, a atotputerniciei și a bunătații negrăite. În Liturgia Sfântului Ioan Gură de Aur, rugăciunea proclamă: „Dumnezeu negrăit și necuprins cu gândul, nevăzut, neajuns, pururea fiind și Același fiind: Tu și Unul-Născut Fiul Tău și Duhul Tău cel Sfânt.” Se mărturisesc veșnicia,

neschimbabilitatea, transcendența și unitatea Treimii. În Liturghia Sfântului Vasile cel Mare, dezvoltarea este amplă: „Stăpânul tuturor, Domn al cerului și al pământului, al fapturii văzute și nevăzute, Cel așezat pe Tronul slavei, pătrunzător al adâncurilor, fără de început, neajuns, neschimbat. Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Mântuitorul și nădejdea noastră; Fiul — chipul bunătății, pecete asemenea chipului, Cuvânt viu, Dumnezeu adevărat, Înțelepciune mai înainte de veci, Viață, Sfințire, Putere, Lumină adevărată; prin El Se arată Duhul Adevărului: darul înfierii, arvuna moștenirii ce va să fie, începutul bunătăților veșnice, putere făcătoare de viață, izvor al sfințeniei. Toată făptura cuvântătoare și înțelegătoare slujește Treimii; Îngeri și Arhangheli, Tronuri, Domnii, Începătorii, Stăpânii, Puteri, Heruvimi cu ochi mulți și Serafimi cu câte șase aripi, care, cu două își acoperă fețele, cu două picioarele, iar cu două zburând, strigă unul către altul, cu neîncetate graiuri, cu laude fără tăcere .

Rugăciunea este teocentrică și, în același timp, trinitară în fiecare fibră; lauda se înalță către Dumnezeu-În-Trei, singura realitate fără început, Creatorul transcendent al cosmosului. În fața acestei măreții, Biserica aduce mulțumire „pentru toate cele cunoscute și necunoscute, pentru binefacerile arătate și nearătate”. Mulțumirea devine semn al cunoașterii prin comuniune; cunoașterea se preschimbă în doxologie, iar doxologia recunoaște lumea ca dar al lui Dumnezeu.

Urmează anamneza creației și a iconomiei: omul a primit existență prin lucrarea directă a lui Dumnezeu, făcându-se părtaş luminii, înțelepciunii și iubirii Lui. Căderea este amintită prin cuvântul: „iarăși ne-ai ridicat”, arătând lucrarea răscumpărătoare a lui Hristos. Mulțumirea devine modul prin care omul își însușește subiectiv mântuirea împlinită obiectiv de Domnul: de la spre smerenie, de la dorința de auto-îndumnezeire la calea asemănării în har.

Răsună apoi Trisaghionul serafimic: „Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot; plin este cerul și pământul de slava Lui. Osana întru cei de sus; binecuvântat Cel ce vine întru numele Domnului.” Potrivit tâlcuirii hrisostomice, imnul cântat odinioară în cer răsună acum și în Biserică, pentru că Hristos a dărâmat despărțirea dintre cele două lumi. Îngerii se înalță „zburând” în uimirea cunoașterii, iar credincioșii le urmează urcușul. Liturghia cerească se prelungește în slujirea pământească; Euharistia are deschidere universală și eshatologică, iar puterea transfiguratoare izvorăște din Jertfa lui Hristos.

2) *Rugăciunea hristologică*

În textul Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare rugăciunea are o bogată învățatură dogmatică de mare profunzime: Dumnezeu nu își îndepărtează fața de la făptură, lucrarea mâinilor Sale cercetată fiind în multe chipuri — prooroci trimiși, Lege dăruită, îngeri așezați păzitori, vestirea prin gura sfinților slujitori. La plinirea vremii, Tatăl vorbește prin Fiul, prin Care sunt făcute veacurile; Fiul, strălucirea slavei și icoana Ipostasului părintesc,, viețuiește cu oamenii, Se naște din Sfânta Fecioară, Se deșartă pe Sine, primește chip de rob și asemănarea cu trupul smereniei noastre, pentru a ne dărui chipul slavei Sale.

Întrucât prin om a intrat păcatul în lume, iar prin păcat — moartea, Fiul Cel Unul-Născut se naște din Femeie, din Născătoarea de Dumnezeu, sub Lege, osândind păcatul în trupul Său, pentru ca cei morți în Adam să prindă viață în Hristos, Noul Adam. El a dăruit porunci mântuitoare, a întors pe oameni din rătăcire și i-a adus la cunoașterea Tatălui Adevărat; Și-a agonisit popor ales, preoție împărătească, neam sfânt. Prin apă a curățit, prin Duhul a sfințit, S-a dat pe Sine schimb morții, în care omul se afla ținut; prin Cruce S-a coborât la iad, a dezlegat durerile morții; a treia zi a înviat, deschizând calea învierii tuturor; S-a făcut Începătură celor adormiți, Întâi-Născut din morți; S-a înălțat la cer, a șezut de-a dreapta slavei; va veni iarăși, pentru a răsplăti fiecăruia după fapte. În acest cadru se așază porunca euharistică — săvârșirea Cinei întru pomenirea pătimirii și a biruinței — pomenire cu caracter epifanic, real-prezențial.

3) *Anamneza*

„Anamneză” înseamnă aducere-aminte lucrătoare a cuvintelor Domnului la Cină: „Luați, mâncați... Beți dintru acesta toți...”. Întreaga Euharistie reprezintă anamneza lui Hristos, trăirea prezenței Sale; această pomenire arată Împărăția ca realitate vie în mijlocul adunării, aceeași Cină, aceeași masă a Împărăției. În jurul Cinei se văd două taine: taina păcatului — chipul lui Iuda, ieșirea de la Cină, imagine a ieșirii din Rai, gustarea vinovată; și taina biruinței — drumul spre Jertfă, trecerea prin Golgota, intrarea în viața cea fără moarte. Cina așază comunitatea între rai și iad, iar cel hotărât să urmeze lui Hristos transformă viața în anticameră a Împărăției.

După cuvintele Domnului, preotul ridică jertfa Bisericii: „Ale Tale, dintru ale Tale, Ție Îți aducem de toate și pentru toate.” Se mărturisește astfel că darurile omului izvorăsc din darurile lui Dumnezeu; pâinea și vinul concentrează creația întreagă, ridicând-o

înapoi către Izvor. Comunitatea își dăruiește toate, pentru a primi pe Hristos, Care devine „totul în toate”. Adunarea cântă: „Pe Tine Te laudăm... Ție Îți mulțumim... și ne rugăm Ție...”, iar lauda, mulțumirea și implorarea însoțesc dăruirea și pregătesc prefacerea în Darul suprem — Trupul și Sângele Domnului.

4) Epicleza

Înțeleasă în amploarea ei, întreaga Liturghie reprezintă epicleză: chemarea Duhului asupra întregii lucrări, de la început până la sfârșit. Pâinea și vinul, hrana vieții omenești, sunt așezate pentru o prefacere cu scop soteriologic: împărtășirea de Hristos, viața în Hristos, arătarea Bisericii ca Trup al lui Hristos. Taina rămâne dincolo de categoriile acestei lumi — timp, cauzalitate, esență — și se descoperă credinței. În Euharistie lucrează Hristos și Duhul: slujitorul rostește, Dumnezeu săvârșește; iar epicleza aparține întregii comunități, deoarece Jertfa se aduce în numele poporului lui Dumnezeu.

În clipa plecării genunchilor, preotul se roagă pentru rodirea Sfintei Împărtășanii: „spre trezirea sufletului, spre iertarea păcatelor, spre împărtășirea cu Sfântul Tău Duh, spre plinirea Împărăției cerurilor, spre îndrăznire către Tine, iară spre judecată sau osândă.” Așadar, darul vine ca luminare a minții, iertare a greșelilor, comuniune cu Duhul, arvună a Împărăției.

CATEHEZA A VI-A

Dipticele

Dipticele adună o serie de rugăciuni care înfățișează Biserica în desfășurarea ei eshatologică. Prima invocare glăsuiește: „Încă, aducem Ție această slujire cuvântătoare pentru cei adormiți întru credință: strămoși, părinți, patriarhi, prooroci, apostoli, propovăduitori, evangheliști, mucenici, mărturisitori, pustnici și pentru tot sufletul cel drept, care s-a săvârșit întru credință.” În tâlcuirea lui Nicolae Cabasila, aducerea darurilor izvorăște din iubirea pentru sfinți: bunătățile dăruite lor se privesc ca prilej al recunoștinței noastre; bucuria pentru fericirea lor devine mulțumire către Dătător și prinos la altar.

Urmează preamărirea Maicii Domnului: „Mai ales pentru Preasfânta, Curata, Preabinecuvântata, Mărita Stăpâna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria.” Adunarea răspunde prin Axion: „Cuvine-se cu adevărat...”. În acest timp, preotul continuă pomenirile: „pentru Sfântul Ioan Proorocul, Înaintemergătorul și Botezătorul, pentru sfinții, slăviții și întru tot lăudații Apostoli... și pentru toți Sfinții Tăi; cu ale căror rugăciuni, cercetează-ne, Dumnezeuule. Și pomenește pe toți cei adormiți întru nădejdea învierii și a vieții veșnice și-i odihnește acolo unde strălucește lumina feței Tale.” Apoi: „Pomenește, Doamne, pe toți episcopii ortodocși, învățând drept cuvântul adevărului Tău, toată preoțimea, diaconimea întru Hristos, pe tot clerul bisericesc...”. Și iarăși: „Încă, aducem Ție această slujbă cuvântătoare pentru toată lumea, pentru sfânta sobornicească și apostolească Biserică, pentru cei ce viețuiesc în curăție și cinste...”. Cu glas înalt: „Întâi pomenește, Doamne, pe (Înalt-)Preasfințitul (Arhi-)Episcopul nostru (N), pe care îl dăruiește sfintelor Tale Biserici... învățând drept cuvântul adevărului Tău.” Iar în continuare: „Adu-Ți aminte, Doamne, de orașul (satul ori mănăstirea) acesta și de toate așezările și de cei ce locuiesc într-însele cu credință. Adu-Ți aminte de cei ce călătoresc pe uscat, pe ape și prin aer, de bolnavi, de cei aflați în strâmtorare, de robiți și de izbăvirea lor... de cei ce aduc daruri și fac bine în sfintele Tale Biserici, de cei ce-și aduc aminte de săraci; și revarsă peste noi toți milele Tale.” Astfel, dipticele aduc înaintea conștiinței ecleziale întreaga alcătuire a comunității, în universalitatea ei de timp și spațiu.

Ordinea pomenirii subliniază slujirea ierarhiei și locul ei în viața Bisericii: prin lucrarea preoților și a episcopilor, Jertfa lui Hristos rămâne la temelia existenței eclesiale și se face neconținut lucrătoare pentru mântuirea lumii.

Ecteniile de după Prefacere

Binecuvântând adunarea, preotul rostește: „Și să fie milele marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu voi cu toți.” Se dorește revărsarea milostivirii Celui care S-a dăruit cu Trupul și Sângele Său spre unire cu noi și spre învierea noastră întru El.

Urmează ectenia eclesiologică, cerând cele de folos pentru toți membrii Trupului lui Hristos, reluând pe scurt cererile de trebuință. Rugăciunea tainică a preotului, în acest moment, străbate adâncul inimii: „Ție, Stăpâne, Iubitorule de oameni, Îți încredințăm toată viața și nădejdea... învrednicește-ne să ne împărtășim cu cuget curat din înfricoșătoarele Tale Taine ale acestei mese duhovnicești, spre lăsarea păcatelor...”. Finalul ecteniei așază accentul pe unitatea duhovnicească a comunității, chemată în curând la Cuminecare: „Unirea credinței și părtășia Sfântului Duh cerând, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.” Adevărata unire a cugetelor se naște din aceeași dreaptă-credință și din aceeași împărtășire de Duhul lui Hristos, care modelează viața launtrică prin harurile Sfintelor Taine.

Se rostește Rugăciunea Domnească: „Și ne învrednicește pe noi, Stăpâne, cu îndrăznire, fără osândă, să cutezăm a Te numi pe Tine, Dumnezeu-Tatăl Cel ceresc, și a zice...”, iar poporul cântă „Tatăl nostru...”. După Sfântul Grigorie de Nyssa, arată că „cel necurat, numind pe Dumnezeu Tatăl său, îl face tatăl răului... de aceea, rugând pe Dumnezeu să ne facă să-i spunem Tată, îi cerem să ne facă curați . Rugăciunea, dată de Însuși Fiul, deschide inimile spre Împărăția libertății filiale, unde fiii împreună stăpânesc cu Fiul. Cererea Împărăției exprimă iubirea iubirii; iertarea și izbăvirea de rău pregătesc pacea dintre noi și cu Dumnezeu. La „pâinea cea spre ființă” se aude pregătirea pentru apropiata Cuminecare cu Hristos.

Ecfonisul: „Că a Ta este Împărăția și puterea și slava, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh...” mărturisește veșnicia Împărăției Treimice și slava ei neapusă, arătând că temelia rămâne harul dumnezeiesc.

Urmează binecuvântarea păcii și îndemnul: „Capetele voastre Domnului să le plecați.” După ce L-au chemat pe Dumnezeu ca Tată, credincioșii se pleacă înaintea Stăpânului și mărturisesc supunerea iubitoare. Apoi: „Să luăm aminte. Sfintele Sfinților!” — chemare adresată întregii adunări sfințite prin participare. „Sfinții” sunt credincioșii însușiți de Hristos, care primesc din Trupul și Sângele Lui sfințenie. Comunitatea răspunde cu smerenie: „Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu-Tatăl. Amin.”

Preotul frânge Sfântul Agneț: „Se sfărâmă (frânge) și Se împarte Mielul lui Dumnezeu, Cel ce se sfărâmă (frânge) și nu Se desparte, Cel ce Se mănâncă pururea și niciodată nu Se sfârșește, ci pe cei ce se împărtășesc îi sfințește”. Taina arată întregul în fiecare părticică; Hristos păstrează Trupul Său în unire cu ale noastre, rămânând în același timp distinct în slava Sa. Trupul se așază în Potir, iar preotul rostește: „Plinirea Duhului Sfânt.” Unirea dintre Trup și Sânge este unire comunicată în Ipostasul Cuvântului. Se toarnă căldura în Potir: „Căldura Duhului Sfânt. Amin.” Sfântul Preot Mărturisitor Dumitru Stăniloae spunea „Cei ce se împărtășesc ca «sfinți»... curățiți de păcate, aduc cu ei căldura credinței. Dar căldura aceasta a credinței nu o au fără lucrarea Sfântului Duh în ei.”

Se pun în Potir miridele pentru sfinți, vii și adormiți. La părticelele NI și KA se rostește: „Învierea lui Hristos...”, mărturisind că cei ce se apropie primesc Trupul Înviat. Pentru Născătoarea de Dumnezeu se cântă Axionul Învierii: „Luminează-te, luminează-te, noule Ierusalime...”, iar pentru cele nouă cete: „O, Paștile cele mari și preasfințite, Hristoase! O, Înțelepciunea, Cuvântul și Puterea lui Dumnezeu! Dă-ne să ne împărtășim cu Tine, mai adevărat, în ziua cea neînserată a Împărăției Tale.” Ecoul pascal umple Potirul cu nădejdea comuniunii depline.

Împărtășirea

Chemarea vine prin glasul preotului: „Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste, apropiați-vă.” Cel ce se apropie îmbrățișează cu tărie credința că aici izvorăște viața veșnică. Cuminecarea mărturisește unirea cu Hristos, cu viața și cu Împărăția Lui. Euharistia desăvârșește Biserica în plinătatea ei ca Taină a Împărăției, arătând lumea, Biserica, eshatonul, întreaga creație și întreaga mântuire, toate ale lui Dumnezeu.

Mulțumirile de după Împărtășanie

Binecuvântând cu Potirul, preotul rostește: „Mântuiește, Dumnezeule, poporul Tău și binecuvintează moștenirea Ta”, iar poporul mărturisește: „Am văzut lumina cea adevărată...”. Este cântarea celor ce au pregustat Împărăția. În taină, preotul zice: „Înălță-Te peste ceruri, Dumnezeule... și peste tot pământul slava Ta”, cu trimitere la Înălțarea Domnului: Cel coborât pentru a se dărui sub chipul pâinii și vinului ridică la Sine pe cei ce s-au unit cu El și umple pământul de slavă.

Binecuvântarea continuă cu Discul și Potirul împreună: „Să se umple gurile noastre de lauda Ta, Doamne... că ne-ai învrednicit să ne împărtășim cu sfintele, dumnezeieștile, nemuritoarele și de viață făcătoarele Tale Taine; întărește-ne în sfințenia Ta, toată ziua să învățăm dreptatea Ta, Aliluia...” Se cere întărire spre păstrarea darului primit, căci Tainele cer viață pe măsură. Apoi, preotul, în numele comunității, mulțumește pentru Cuminecare și cere petrecerea zilei „fără de păcat, în pace”, oferind întreaga viață lui Hristos Dumnezeu. Se strânge Antimisul pe Sfânta Masă, cu semnul Crucii făcut peste el cu Sfânta Evanghelie: „Că Tu ești sfințirea noastră și Ție slavă înălțăm: Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.” După cuvântul Părintelui Dumitru Stăniloae, la început și la sfârșit, semnul Crucii cu Evanghelia arată Cuvântul mântuitor al lui Hristos, care conduce pe credincioși spre Împărăție.

Preotul iese pe solee, în mijlocul poporului, coborând din înălțimea slujirii la misiunea în lume. Cuminecarea a fost capăt și împlinire; de aici începe iarăși începutul. „Cu pace să ieșim” — trimitere la propovăduire și lucrarea „liturghiei fratelui”. Cel hrănit din Potir devine el însuși potir al prezenței dumnezeiești, dăruit oamenilor. Liturghia își continuă cursul în viața fiecărui credincios, preoție a existenței, mărturie vie că darul primit a rodit.

Partea de încheiere cuprinde Rugăciunea Amvonului, imnul „Fie numele Domnului binecuvântat de acum și până în veac” și Otpustul. Rugăciunea Amvonului reia în sinteză cererile întregii slujiri, iar după binecuvântarea numelui lui Dumnezeu, preotul mai rostește, în Altar, tainic: „Plinirea Legii și a proorocilor Tu Însuși fiind, Hristoase, Dumnezeul nostru, Cel ce ai împlinit toată rânduiala Părintelui Tău, umple de bucurie și veselie inimile noastre...”. Urmează binecuvântarea: „Binecuvântarea Domnului să fie peste voi, cu harul și cu iubirea Sa de oameni, totdeauna...”. Otpustul, actul final, așază cererea către Hristos, prin mijlocirea Maicii Sale și a tuturor sfinților, pentru mântuirea sufletelor noastre.

Bibliografie orientativă

1. † Bartolomeu Anania, *Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii*, Editura Polirom, Iași, 2011, pp. 81–172.
2. Pr. prof. univ. dr. Ene Braniște, *Liturgica Specială*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 133.
3. Pr. Mircea Basarab, „Biblia în Liturghia și viața spirituală ortodoxă”, în *Mitropolia Banatului*, an. XXIX, 1979, nr. 1–3, pp. 31–34.
4. Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, Editura Arhiepiscopiei Bucureștilor, București, 1997, pp. 30–124.
5. Paul Evdokimov, *Rugăciunea în Biserica de Răsărit*, Editura Polirom, Iași, 1996, pp. 178–201.
6. Paul Evdokimov, *Rugul aprins*, Editura Mitropolia Banatului, Timișoara, 1994, p. 80.
7. Georges Florovsky, „Bible, Church, Tradition”, în *Eastern Orthodox View*, vol. I, 1972, p. 18.
8. *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012, pp. 137–199.
9. *Canonul Ortodoxiei I. Canonul apostolic*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, p. 369.
10. Ieromonah Petru Pruteanu, *Liturghia Ortodoxă. Slujirea lui Dumnezeu și sfințirea omului*, Editura Sophia, București, 2011, pp. 50–51.
11. Alexander Schmemmann, *Euharistia. Taina Împărăției*, Editura Sophia, București, 2012, pp. 61–241.
12. Alexander Schmemmann, *Pentru viața lumii. Sfintele Taine și Ortodoxia*, Editura Basilica, București, 2012, pp. 20–26.

13. Pr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2004, pp. 231–627.
14. Sfântul Ioan de Kronstadt, *Liturghia – cerul pe pământ*, traducere Boris Buzilă, Editura Deisis, Sibiu, 2002, p. 162.
15. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia VI la Osea și Omilii la Timotei*, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. X, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1994, p. 3.
16. Pr. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, pp. 173–351.
17. *Martyria / Mission. The Witness of the Orthodox Church Today*, Ed. Ion Bria, Geneva, 1980, p. 9.